

הכנת קפה שחור בשבת

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיח:

תבשיל שנתבשל כל צרכו, יש בו משום בישול אם נצטנן. והני מילי (ומה שאמרנו) שיש בו בישול אחר בישול, בתבשיל שיש בו מרק, אבל דבר שנתבשל כבר, והוא יבש, מותר לשרותו בחמין בשבת.

ב. בישול אחר אפייה או קלייה

נאמר בעניין מצה בפסח:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מא עמוד א:

יוצאין (ידי חובת מצה בליל פסח) ברקיק השרוי, ובמבושל שלא נימוח, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: יוצאין ברקיק השרוי, אבל לא במבושל, אף על פי שלא נימוח.

רש"י מסכת פסחים דף מא עמוד א:

יוצאין - ידי חובת מצה ברקיק השרוי בתבשיל לאחר אפייתו, ואף על פי שמתמסס - לחם הוא, כל זמן שהוא קיים, שלא נימוח לגמרי, וכן במבושל.

אבל לא במבושל - דלאו לחם קרינא ביה (אינו נקרא לחם), ואף על פי שכבר נאפה בתנור - **הואיל וחזר ובישלו - ביטלו מתורת לחם.**

מכאן למד רבינו אליעזר ממיץ, הרא"ם:

ספר מצוות גדול לאוין סימן סה:

פסק רבינו אליעזר: אף על פי שאין בישול אחר בישול, כדתנן: כל שבא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת... מכל מקום, **יש בישול אחר אפיו וצלי**. דקיימא לן כרבי יוסי דאמר: יוצאין בפסח במצות ריקי שרוי אבל לא במבושל... שהבישול שאחר כן מבטל האפייה... הלכך יזהר אדם שלא יתן פת אפוייה **אף בכלי שני בשבת במקום שהיד סולדת בו**... ואם עשה חילל את השבת וחוששני לו מסקילה וחטאת.

❖ מהם שני החידושים בדברי הרא"ם?

המרדכי בשם הראב"ה חלק על דברי הרא"ם, ודחה את ראייתו:

בית יוסף אורח חיים סימן שיח:

והמרדכי כתב דברי רא"ם וראייתו... וכתב עליו: מיהו (אמנם), ראב"ה כתב דלאו מילתא היא, דבפרק כיצד מברכין (ברכות לח) מייתי לה (מביא את מחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי), ומסיק דעד כאן לא קאמר רבי יוסי אלא לגבי מצה דבעינן טעם מצה וליכא (דברי רבי יוסי נאמרו דווקא לגבי מצות אכילת מצה, הואיל ואחר הבישול לא מורגש טעם המצה, אין יוצאים בה ידי חובה). (ומסיים הבית יוסף -) וההיא דאותביה ראב"ה היא קושיא חזקה.

❖ כיצד דחה הראב"ה את ראייתו של הרא"ם?

ג. בישול בכלי שני

כעת נדון בחידוש השני של הרא"ם, שאוסר בישול (אחר אפייה) אפילו בכלי שני.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף מב עמוד א - ב:

משנה: האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין (והם כלי ראשון) - לא יתן לתוכן תבלין, אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי (שהם כלי

הקדמה:

ציוותנו התורה לשבות מכל מלאכה בשבת, ואפילו ממלאכת אוכל נפש. לבטא את שלמות הבריאה שהסתיימה בששת ימים, ואילו היום השביעי הוא מעין עולם הבא, מכוון לתכלית הבריאה, אין עוסקים בו בשום מלאכה ויש להכין את כל הנדרש עבורו מבעוד יום. בדף זה נדון בבישול מאכלים שכבר בושלו או נעשתה בהם פעולת תיקון אחרת.

שאלה: האם אפשר לערות מים חמים ישירות מהמיחם על קפה שחור? מה הדין אם נותנים את המים קודם לכלי ואחר כך נותנים את הקפה?

א. בישול אחר בישול

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמה עמוד ב:

משנה: כל (מאכל) שבא בחמין מערב שבת - שורין אותו בחמין בשבת. **גמרא:** כגון מאי? - אמר רב ספרא: כגון תרנגולתא דרבי אבא.

רש"י מסכת שבת דף קמה עמוד ב:

כל שבא בחמין - כלומר שנתבשל.

שורין אותו בחמין - כדי שיהא נימוח.

כגון מאי - הוי בא בחמין שחוזרין ושורין אותו בחמין.

תרנגולתיה דר' אבא - מבשלה ושורה אותה ימים רבים בחמין למחות מאליה, ואוכלה לרפואה.

מבואר בדברי הגמרא ורש"י, שאין איסור בישול במאכל שכבר התבשל. מאידך מדברי רש"י במקום אחר, נראה שקיים איסור בישול גם במאכל מבושל:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לד עמוד א:

אמר רבא: מפני מה אמרו: אין טומנין (מאכל מבושל) בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה (אחר כניסת השבת) - גזרה שמא ירתיח.

רש"י מסכת שבת דף לד עמוד א:

גזירה שמא ימצא קדרתו שנצטננה כשירצה להטמינה, וירתיחנה תחילה (מחדש), ונמצא מבשל בשבת.

❖ כיצד מוכח בדברי רש"י ששייך בישול אף בדבר שכבר התבשל?

הרא"ש תירץ את דברי רש"י והסיק מדבריו חילוק להלכה:

רא"ש מסכת שבת פרק ג סימן יא:

מדבריו (של רש"י) למדנו, שאף בתבשיל שנתבשל ונצטנן שייך ביה בישול, **כיון שיש בו משקה**. והא דאמרינן: כל שבא בחמין לפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, היינו **דבר יבש** כגון תרנגולתא דרבי אבא.

❖ מהו החילוק שחילק הרא"ש בדין בישול אחר בישול?

השולחן ערוך פסק כדברי הרא"ש:

'והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

שו"ת שמש ומגן חלק ב אורח חיים סימן ח:

ונמצא לפי זה, לדעת מרן בכלי שני, הלכה כיש בתרא דכלי שני מותר. אבל כלי ראשון נשאר בדינו רק סברא אחת של יש מי שאומר לאסור בכלי ראשון בבישול אחר אפיה וקליה, כסברת הר"א ממ"א, ולא הביא דעת אחרת. ואף שמרן הביא בבית יוסף סברת ראב"ה, ונראה לו דבריו ואמר שקושיותיו חזקה... להלכה לא העלה אותה על ספרו, והתיר דוקא בכלי שני... והרבה מקומות בספרו כיוצא בזה, שאינו חש לקושיות בבית יוסף ופוסק אחרת... לכן לדידן דקיימא לן כדעת מרן... פשוט לאסור לערות על הקאפי מכלי ראשון.

מאידך יש שפירשו, שהשולחן ערוך התיר אפילו בכלי ראשון, וכדעת הראב"ה:

שו"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן לה:

ובאמת שלא נעלם ממני שאפשר לפרש מה שכתב בשולחן ערוך "ויש מתירין" היינו רק בכלי שני, וכמו שכתב הרמ"א, אלא שמאחר שמרן הבית יוסף גילה דעתו דסבירא ליה כראב"ה שאין בישול אחר אפיה, בודאי שיותר נכון לפרש דברי מרן במה שכתב 'ויש מתירים' על פי סברתו בבית יוסף, ולא לפרש דהיינו בכלי שני, ולשווי נפשיה הדרנא (ולומר שחזר בו) ממ"ש בב"י, כל עוד אין לנו ראיה חותכת לכך... מסקנא דדינא, ...שמותר לערות בשבת מים רותחים מכלי ראשון על הקפה, דקיימא לן: אין בישול אחר אפיה וצליה, והוא הדין אחר קליה, ואם אפשר עדיף לעשות על ידי עירוי מכלי שני.

לעומת זאת, דעת הרמ"א (כפי שהובא לעיל) להחמיר בבישול אחר אפיה או צליה אפילו בכלי שני, וכן מנהג האשכנזים:

שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף סח:

אף כי מבואר שבדבר יבש המבושל כל צורכו אין בו בדרך כלל משום איסור בישול בשבת, הואיל ואין בישול אחר בישול, הרי יש בישול אחר אפיה אחר צליה ואחר טיגון וקליה... לפיכך אסור ליתן לחם בתוך המרק או לטבול בסיקוויטים ומצות בתוך התה וכיוצא בזה כאשר המרק או התה בכלי ראשון, וכן אסור לערות עליהם מכלי ראשון, וגם אין לתתם בכלי שני. וכן הדין לגבי קפה טורקי (קפה שחור), שאין לתתו בכוס מים חמים שבכלי שני.

אמנם בכלי שלישי כתב המשנה ברורה בשם הפרי מגדים שיש להקל אף לדעת הרמ"א:

משנה ברורה סימן שיח ס"ק מז:

אפילו בכלי שני - ובכלי שלישי מצדד הפרי מגדים להקל.

ה. הלכה למעשה

א. אבקת קפה שהיא קלויה ואינה מבושלת, לנוהגים כדעת השולחן ערוך, מותר לתת אותה אל מים רותחים בכלי שני. ויש מתירים לתת את הקפה אף בכלי ראשון שכן הקפה קלוי ואין בישול אחר אפיה וקליה, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

ב. מאידך, לנוהגים כדעת הרמ"א יש לאסור להכין את הקפה אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו. אך בכלי שלישי יש להקל.

(שני)... **גמרא:** ... תני רבי חייא: מלח אינה כתבלין, דבכלי שני נמי בשלה. ופליגא (דברי רבי חייא חולקים על) דרב נחמן, דאמר רב נחמן: צריכא מילחא בישולא כבשרא דתורא (ואינו מתבשל אף בכלי ראשון, אלא על האש בלבד).

על פי דברי הגמרא, הסביר הסמ"ג את טעמו של הרא"ם שאסר לתת פת אפילו בכלי שני:

ספר מצוות גדול לאוין סימן סה:

ומכלי שני שכתב הרב (הרא"ם), דומה שתופס עיקר דיש דברים שמתבשלים אף בכלי שני, כדאמר לעיל דמלח בכלי שני נמי בשלה. **ואין אנו בקיאים בדברים הקלים להתבשל וראוי להחמיר בכולן.**

הטור תמה על חידוש זה של הרא"ם:

טור אורח חיים הלכות שבת סימן שיח:

ותימה, למה אסרו בכלי שני? ואפשר דמדמי ליה למלח דקאמר בגמרא לחד לישנא שמבשל אפילו בכלי שני, ואינו נראה לאסרו בכלי שני.

❖ האם הטור חולק גם על החידוש הראשון בדברי הרא"ם?

לפניך טבלה המסכמת את דעות הראשונים:

דעה	רא"ם	טור	ראב"ה
בישול אחר אפיה בכלי ראשון	אסור	אסור	מותר
בישול אחר אפיה בכלי שני	אסור	מותר	מותר

ד. פסיקת השולחן ערוך

השולחן ערוך פסק:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיח:

יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה, אם בשלו אחר כך במשקה יש בו משום בישול, ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו, ויש מתירין. **הגה:** בכלי שני. ויש מקילין אפילו בכלי ראשון. ונהגו ליזהר לכתחלה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו.

❖ כדעת מי פסק השולחן ערוך?

על פי כללי השולחן ערוך, הלכה כיש אומרים השני, ויש להסתפק האם כוונת השולחן ערוך להתיר בישול אחר אפיה דווקא בכלי שני או גם בכלי ראשון. בפשטות נראה שהרמ"א בא לפרש את דברי השולחן ערוך ולומר שדעתו להתיר דווקא בכלי שני, כדעת הטור. וכן כתב הס"ז:

ט"ז אורח חיים סימן שיח ס"ק ז:

ו'יש מתירין' הוא דעת הטור, דסבירא ליה דלא מצינו בישול בכלי שני אלא במלח לחד לישנא, ולא מידי אחרינא (ולא בדבר אחר).

על פי זה, נראה דאף לדעת השולחן ערוך יהיה אסור להכין קפה בכלי ראשון או לערות מכלי ראשון על קפה שחור, שהוא קלוי ולא מבושל, וכן פסק הגר"ש משאש:

